

CEVLAKIYYE

(الجولقية)

Cemâleddîn-i Sâvî'ye nisbet edilen
gayri Sünnî bir tarikat
(bk. CEMÂLEDDÎN-i SÂVÎ).

CEVREKÂNÎ

(bk. CÜZEKÂNÎ).

CEVRİ İBRÂHİM ÇELEBİ

(ö. 1065/1654)

Divan şairi ve hattat.

Cevrî, Cevrî Çelebi, Cevrî Dede diye anılan şairin asıl adı İbrâhîm'dir. 1039'da (1629) reîsületrîbbâ olan Emîr Çelebi için istinsah ettiği bir *Meşnevî* nüshasının sonuna düşürdüğü tarih mısraının gösterdiği 1029 (1620) yılında yirmi yirmi beş yaşında olduğu düşünülürse 1004-1009 (1595-1600) yılları arasında doğduğunu söylemek mümkündür.

Gençliğinde iyi bir tahsil gören Cevrî, Galata Mevlevîhânesi şeyhi İsmâil Ankaravî'nin sohbetlerine katıldı, ayrıca Beşiktaş ve Yenikapı mevlevîhanelerine devam etti (Naîmâ, II, 543). Dervîş Abdî-i Mevlevî adlı bir hattattan yazı dersleri aldı (Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 639). Günümüze ulaşan yazılarından usta bir ta'lik kirması hattatı olduğu anlaşılmaktadır. Cevrî bir süre Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliği yaptı, daha sonra istifa ederek devlet ricâli için istinsah ettiği eserlerin geliriyle geçimini sağladı. Safâî onun günde 1000 beyit yazıp 1000 akçeye sattığını söyler (*Tezkire*, vr. 63^a). *Şehnâme*, *Târîh-i Vasâf*, *Kühül-ahbâr* gibi büyük hacimli eserlerin yanı sıra *Meşnevî*'yi de yirmi iki defa istinsah ettiği kaydedilen Cevrî, sohbetlerine katıldığı Melâmî-Bayramî tarikatının büyük şahsiyetlerinden Reîsülküttâb Sarı Abdullah Efendi'nin bazı eserlerini temize çekip istinsah etti. Müstakimzâde onun Bayramî-Melâmîleri'nden olduğunu söyler.

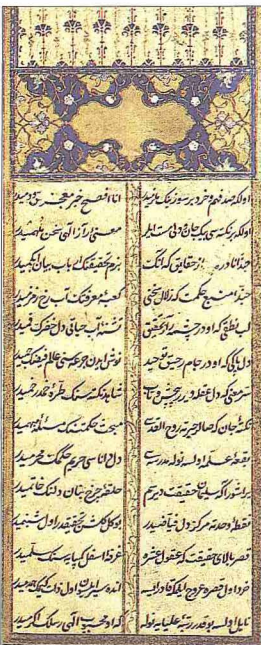
Cevrî'nin ölümü ve defniyle ilgili en geniş bilgi, Müstakimzâde'nin *Risâle-i Melâmîyye-i Şüttâriyye*'sinde bulunmaktadır. Buna göre komşularıyla görüşmediğinden cenazesine kimse gelmemiş, Sarı Abdullah Efendi yirmi otuz arkadaşıyla birlikte cenazesini Eğrikapı Savaklar'daki Cemâleddin Uşşâkî Tekkesi civarına defnetmiş, mezarını düzleyerek baş ve ayak ucuna birer selvi dikmiştir. Müstakimzâde, Cevrî'nin mezarının sa-

dece dostlarınınca bilindiğini söyler. Sadeddin Nüzhet Ergun başka kaynaklarda bulunmayan bu bilgiyi itimada değer bulmaz. Cevrî'nin vefatına, "Eyle yâ rab Cevrî'ye firdevs-i a'lâda mekân" (Râî) ve "Cevrî'yi memnûn-ı lutf ede Cenâb-ı Kırdigâr" (Nisârî) mısraları tarih düşürülmüştür.

Esrar Dede, Cevrî'nin Mevlevîyye tarikatına intisap ettiğini ve Ankaravî'nin müridi olduğunu söyler. Öte yandan Naîmâ ise onun sohbetlerine katıldığı ve eserlerini defalarca istinsah ettiği Sarı Abdullah Efendi'ye mensup olduğunu kaydeder (*Târîh*, VI, 121). Müstakimzâde ve Abdülbaki Gölpınarlı Cevrî'nin ayrıca Bayramî-Melâmî tarikatına mensup olduğu görüşündedirler.

Cevrî hattıyla yazılan eserler devlet ileri gelenleri arasında çok tutulmuş ve hediye olarak başkalarına takdim edilmiştir. Şeyh Galib, kendisine Cevrî hattı bir *Meşnevî* nüshası hediye eden III. Selim'e teşekkür için yazdığı bir kasidede, "Aceb bir *Mesnevî*-i pür-bahâ kim Cevrî hattıyla / Dil-i uşşâk-ı zâra cevri gerdün amân verdi" diyerek Cevrî hattıyla olmasının eserin değerini daha da arttırdığına işaret etmiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Divan ve tekke şiirine hakkıyla vâkıf olan Cevrî İbrâhîm Çelebi zengin bir şiir mirası bırakmıştır. Seksen dört kaside, beş terkihibend, iki tercihibend, 272 gazel, beş matla', 123 tarih (ikisi Farsça), kırk rubâî (otuz yedisi Farsça), yedi tahmis ve sekiz tesdisten meydana gelen divanının Türkiye ve dünya kütüphanelerinde otuz sekiz yazma nüshası tesbit edilmiştir (*Ayan*, s. 9-10).

Cevrî divanının müellif hattı nüshasının ilk sayfası (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1623)

Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Emanet Hazinesi, nr. 1623) ile Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki (nr. 1286) yazmalar müellif hattıdır. Divan Cevrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bir girişle birlikte Hüseyin Ayan tarafından şerh edilmiştir (Erzurum 1981). 2. *Selinnâme*. Şükrî-i Bitlisî'nin Koçi Bey'in tavrilleri çerçevesinde 930'da (1523) yazdığı aynı adlı mesnevinin yeniden telif edilmiş şeklidir. Eserde Yavuz Sultan Selim'in menkıbeleşmiş şahsiyeti ve kahramanlıkları anlatılmaktadır. 1037'de (1627) yazılan ve XVII. yüzyılın başarılı mesnevilerinden olan mesnevinin bilinen tek nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir (Ali Emîrî, Manzum, nr. 1310). 3. *Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn*. Cevrî'nin en meşhur eserlerinden biridir. Pek çok yazma nüshası bulunan (meselâ bk. İÜ Ktp., TY, nr. 96, 769, 1095, 3807; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2089) ve ayrıca üç defa basılmış olan (İstanbul 1293; *Mekteb*, nr. 1 [30 Kânunuevvel 1309, s. 37-39] — nr. 2 [13 Kânunusânî 1309, s. 74-77]; 1317) 145 beyitten ibaret bu küçük mesnevi, Hâkânî Mehmed Bey'in *Hilye*'sinden ilham alınarak 1040'ta (1630) yazılmıştır. 4. *Hall-i Tahkikât*. 415 beyitlik Türkçe bir terkihibenddir (İÜ Ktp., TY, nr. 5565). 1057'de (1647) kaleme alınan eserin adı ebced hesabıyla telif tarihini verir. Sofu Mehmed Paşa'ya ithaf edilen *Hall-i Tahkikât*, altmış bir beyitlik başlangıç bölümünden sonra *Meşnevî*'nin ilk on sekiz beytiyle eserden seçilen kırk beytin her birine beşer beyit eklenmesinden meydana gelmiş, sonuna da altı beyitlik bir hâtime kısmı ilâve edilmiştir. Türkiye kütüphanelerinde pek çok yazması mevcut olan eserin sadece İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde sekiz nüshası bulunmaktadır (TY, nr. 88, 1992, 2255, 2305, 2308, 2323, 2388, 5565). Eser ayrıca *Aynü'l-füyûz* ile birlikte basılmıştır (İstanbul 1269, s. 30-181). 5. *Aynü'l-füyûz*. Yüsf Sineçâk Dede'nin, *Meşnevî*'den bir mâna bütünlüğü içinde seçtiği 366 beyitten meydana gelen *Cezîre-i Meşnevî* adlı eserinin şerhidir. Abdülmecid Sivâsî, İlmî Dede ve Şeyh Galib gibi şair ve bilginlerce şerh yapılan eseri Cevrî de her beyte beş Türkçe beyit ilâve ederek şerhetmiştir. Başlıkları da manzum olan eser Sofu Mehmed Paşa'ya sunulmuştur. *Aynü'l-füyûz* ismi ebced hesabıyla eserin yazılış tarihini gösterir (1057/1647). 6. *Melhame*. Cevrî'nin çok tanınmış eserlerinden biri olan bu mesnevi, Yazıcı Sâlih'in 811 (1408) yılında yazdığı *Şemsiyye*'nin

1044'te (1635) yeniden kaleme alınmasından meydana gelmiştir. *Melhame*, 4788 beyit olan aslından daha küçük olup 3617 beyittir. Eserin birçok yazma nüshası vardır (Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullâh Efendi, nr. 234, Esad Efendi, nr. 3459; İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 1282; Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 8890). *Melhame* ayrıca basılmıştır (İstanbul 1272, 1294, 1306). 7. *Nazm-ı Niyâz*. Ayların özelliklerinden bahseden bu mesnevi yaklaşık 200 beyitten meydana gelir. Bilinen tek nüshası mensur bir eser gibi istinsah edilmiştir (İÜ Ktp., TY, nr. 714, vr. 98^a-100^a). Eserin adı ebced hesabıyla yazılış tarihi olan 1058'i (1648) göstermektedir.

Târih-i Cevrî Çelebi adıyla basılan eser (I-II, İstanbul 1291-1292) Cevrî'ye değil Edirneli Ağazâde Mahmud Urffî'ye aittir. Naîmâ, Cevrî'nin muammaya dair bir risâlesi ve "müfredât-ı tıb" ile ilgili bir manzumesi olduğunu söylerse de (*Târih*, II, 542) bunlar bugüne kadar ele geçmemiştir. *Beyân-ı A'dâd-ı Sıfathâ-yı Nefs-i İnsânî* adlı eserin yazma nüshalarında (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 402; Yazma Bağışlar, nr. 547/3) müstensihler tarafından eserin Cevrî'ye ait olduğu kaydedilmişse de ona aidiyeti kesin değildir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (İzmirli, nr. 621) yine Cevrî adına kayıtlı *Terceme-i Pend-i Attâr* adlı eser aynı adı taşıyan bir başka şahsa aittir. Cevrî'nin eseri olarak basılan *Terceme-i Ahvâl-i Hâce Hâfız-ı Şîrâzî*'nin (İstanbul 1286) yazma nüshalarında (İÜ Ktp., TY, nr. 611) Cevrî adına rastlanmamıştır. Cevrî adına kayıtlı *Terceme-i Şehnâme-i Firdevsî-i Tûsî* (Blochet, s. 140) adlı üç ciltlik mensur eserin mütercimi ise Sâlih b. Celâl'dir. Kansu Gavri adına yapılmış *Şehnâme* tercümesi de (Smirnov, VIII, 82) muhtemelen bir başka şahsa aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rızâ, *Tezkire*, İstanbul [1316], s. 23-24; Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1147, II, 542-543; VI, 121; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3215, vr. 63^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsar li-Zeyl-i Zübde'ti'l-es'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 45^a; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 639; a.mlf., *Risâle-i Melâmiyye-i Şütârîyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 68^a-71^a; Esrar Dede, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 109, vr. 24^a; W. D. Smirnov, *Les Manuscrits Turcs de l'Institut des Langues Orientales*, St. Petersburg 1897, VIII, 82; Blochet, *Catalogue*, s. 140; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 104-106; III, 1052; Hüseyin Ayan, *Cevrî: Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Erzurum 1981, s. 4-30; a.mlf., "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDEA*, II, 58-59; R. Ekrem Kocu, "Cevrî Çelebi (Şeyh İbrahim)", *İst. A*, VII, 3521-3522.

HÜSEYİN AYAN

CEVRİ KALFA MEKTEBİ

İstanbul'da XIX. yüzyıl başlarında benzerlerinden farklı bir üslûpta inşa edilen sıbyan mektebi.

Sultanahmet Meydanı'nda Divanyolu caddesinin başında Firuz Ağa Camii'nin karşısında bulunmaktadır. Keçecizâde İzzet Molla tarafından yazılan manzum kitâbesinden, 1235'te (1819-20) Sultan II. Mahmud tarafından saray hareminden Cevrî Usta (veya Kalfa) adlı kadının ruhu için yaptırılmış olduğu öğrenilmektedir.

Cevrî Kalfa Osmanlı tarihinde önemli yeri olan bir saray kadınıdır. 1223 (1808) yazında Şehzade Mahmud, kendisini öldürmeye gelenlerin elinden birkaç tarafının gayretiyle kaçırılırken Cevrî Kalfa da merdivenden çıkmaya çalışan cellâtların gözlerine kül serpmek suretiyle şehzadenin kurtulmasına yardımcı olmuştur. II. Mahmud padişah olduktan sonra kendisine yardımcı olan bu kadına çok saygı göstermiş ve onu hazinedarbaşı yapmıştır. Şükranın bir ifadesi olarak da bu sıbyan mektebini inşa ettirmiştir. Ayrıca onun için Büyük Çamlıca'da bir köşk yaptırmış ve buradaki kaynaklardan çıkan su Cevrî Kalfa suyu adıyla Üsküdar'da bir çeşmeye indirilmiştir.

İstanbul'un sıbyan mektepleri arasında hacim bakımından en büyüğü olan Cevrî Kalfa Mektebi, mimarisi, plan düzeni ve bilhassa cephesi bakımından Batı'dan gelen sanat akımlarının izlerini taşıyan kendi türü içinde değişik bir eserdir. Sıbyan mektebi olarak bir süre kullanıldıktan sonra, Maarif Nezâreti'nin sadârete yazdığı 3 Rebiülâhîr 1275 (10 Kasım 1858) tarihli tezkireden öğrenildiğine göre burada bir kız sanat mektebi şeklinde kız rüşdiyesi açılmıştır. Cumhuriyet'ten sonra 1929-1930 yıllarında kısa süre Devlet Basımevi'nin matbaacılık okulu olmuş, 1932'de Adliye Sarayı yangınının arkasından bazı mahkeme daireleri bir müddet için buraya yerleşmiş, bir süre Başbakanlık Arşivi'nin deposu olmuş, 1945-1946 ders yılında elli dokuzuncu ilkokul olarak tekrar mektep haline getirildiği gibi 1955-1956 ders yılında adı yeniden Cevrî Kalfa Okulu olmuştur. 1970'li yıllara kadar böylece kullanılmış, 1980'li yıllarda bir süre boş durmuş, 1985'ten sonra Türk Edebiyatı Vakfı'na tahsis edilmiştir. Halen üst katını vakfın kullandığı binanın alt katındaki odalarda turistik eşya satış yeri bulunmaktadır.

1923-1928 yılları arasında düzenlendiği tahmin edilen, İstanbul'daki sıbyan mekteplerinin adlarını veren bir listede Cevrî Kalfa Mektebi elli birinci sırada yer almış ve yanına, "Elyevm Muallimler Birliği'dir" kaydı konulmuştur. *İstanbul Ansiklopedisi*'nin buranın Muallimler Birliği merkezi oluşunu 1932'den sonra göstermesi herhalde yanlıştır.

Cevrî Kalfa Mektebi, 28 Mayıs 1927 tarih ve 1057 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bircümle Mebânî-i Resmîyye ve Milliyye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun"un zararını görmüş ve halen bu izleri taşıyan bir eski eser olarak da tarihe geçmiştir. Kanunun yayımlanmasından sonra birçok daire âmirinin binalardaki kitâbeleri kazıttıkları, söktürdükleri veya kırdırdıkları bilinmekle beraber Galatasaray Lisesi kitâbesinde olduğu gibi bazı âmirlerin de bu işe ön ayak olmaları meselenin en acı tarafıdır. Bu "katliam" sırasında Cevrî Kalfa Mektebi'nin idarecileri de binanın cephesindeki uzun mermer kitâbenin yazılarını kazıtmaya girişmiştir. Nitekim Osman Nuri Ergin bu olayı, "Yeni Türk harflerinin kabulü günlerinde... kanunun neşrinin ertesi gününden itibaren... bir kısım memurlar ve maalesef bir hayli muallimler, idaresine memur oldukları binaların üzerlerindeki kitâbeleri kırdırmak, söktürüp attırmak ve kısmen de siva ve badana ile kapatmak gibi taşkınlıklara başladılar ve bu hal yakın zamana kadar devam etti durdu... Bunlardan bir tane-sini ve bir muallimin yaptığını bilhassa

Cevrî Kalfa Mektebi - Sultanahmet / İstanbul

